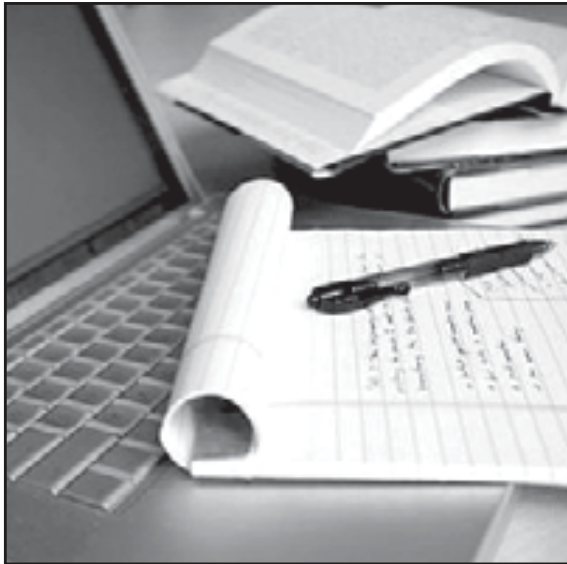

پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی

رویکردها، رویه‌ها و کاربردها

■ میترا آبیاری

دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

• همایش «پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی: رویکردها، رویه‌ها و کاربردها» روز چهارشنبه ۱۲ اسفند ماه ۱۳۸۸ در تالار هفده شهریور دانشگاه تربیت معلم تهران با حضور اساتیدی چون دکتر رحمت‌الله فتاحی، دکتر رضایی شریف‌آبادی، دکتر خسروی، دکتر پریخ، دکتر غایی و تعدادی از کتابداران و دانشجویان علاقه‌مند به حوزه پژوهش برگزار شد. محورهای مقالات این همایش یک‌روزه عبارت بودند از:

- نقد و بررسی اصول و مبانی پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی؛
- آموزش پژوهش‌مدار در برنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی؛
- شیوه‌های گسترش مهارت‌های پژوهشی کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی؛
- تأثیر یافته‌های پژوهش بر خدمات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی؛
- سهم منابع پژوهش‌محور در انتشارات کتابداری و اطلاع‌رسانی (کتاب و مجلات تخصصی)؛
- نقش پژوهش در شناسایی و تحکیم پیوندهای میان‌رشته‌ای در کتابداری و اطلاع‌رسانی؛
- مقایسه رویکردهای کمی و کیفی در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی؛
- روند پژوهش در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در گذشته، حال و آینده؛
- هم‌گرایی گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در تدوین راهبردهای پژوهشی؛
- نقش انجمن‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در توسعه پژوهش در این رشته؛
- پیوند نظر و عمل در کتابداری و اطلاع‌رسانی و کاربردپذیری نتایج پژوهش‌های این حوزه.

مراسم با سخنرانی دکتر نصرت ریاحی‌نیا دبیر علمی همایش و معاونت پژوهشی دانشکده علوم تربیتی آغاز شد. وی با اشاره به این مطلب که این نخستین همایشی است که در زمینه پژوهش

در کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران برگزار می‌شود، تلاش‌های ده ماهه اعضای کمیته برگزاری همایش را ارج نهاد و ضمن تقدیر از همکاری انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران و نشر کتابدار گفت: کمیته داوری همایش را ده نفر از اساتید برجسته کتابداری و اطلاع‌رسانی در سراسر ایران تشکیل می‌دادند.

در ادامه دکتر زهرا حجازی‌زاده، رئیس دانشگاه تربیت معلم، با تبریک هفته وحدت، برگزاری چنین همایشی را دلیل وحدت میان کتابداران برشمرد و با ذکر نمونه‌هایی از آیات قرآن مجید، این کتاب الهی را سرشار از مفاهیم نغز در مورد پژوهش و تحقیق معرفی کرد.

دکتر حمید مهدیان، مدیر کل دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فناوری وزارت علوم؛ سخنان خود را با این جمله مقام معظم رهبری که «حتما و بدون شک باید پژوهش و تحقیق مورد توجه و اهتمام بیشتری قرار بگیرد» آغاز کرد و به ارائه گزارشی از وضعیت نظام ملی اطلاع‌رسانی در وزارت علوم و فناوری پرداخت. وی همچنین اظهار داشت دورنمای فناوری و مدیریت

دکتر رحمت ا... فتاحی
بخش عمده پژوهش‌های
انجام گرفته در حوزه
کتابداری ایران را دارای
موضوعات تکراری،
اشباع شده و فاقد نوآوری
دانست و عدم خلاقیت
را از ویژگی‌های بارز این
تحقیقات برشمرد

ویژگی‌های یک پژوهش خلاق و نو؛ نظریه‌های مطرح در موضوع خلاقیت را مورد بررسی قرار داد و خاطر نشان کرد تفکر تحلیلی و تفکر انتقادی، پیش‌نیازهای تفکر خلاق محسوب می‌شوند. وی در پایان راهکار بهبود این وضعیت را اصلاح نظام آموزشی کشور در جهت حرکت از تقلید و توصیف به تفکر تحلیلی، انتقادی و سپس تفکر خلاق دانست.

دکتر مهری پریخ عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد در مقاله‌ای با عنوان «یکپارچگی در اندیشه و فرایند پژوهش: نگاهی فلسفی و منطقی» رابطه میان پژوهش و تفکر منطقی را بررسی کرد و تفکر یکپارچه را مهارت‌های فکری پیچیده‌ای معرفی نمود که تمام عوامل مرتبط به هم را برای رسیدن به نتیجه در نظر می‌گیرد.

دکتر یزدان منصوریان نیز مقاله خود را با عنوان «رویکرد کیفی و افق‌هایی نوین در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی» ارائه کرد. به اعتقاد وی، بسیاری از پرسش‌هایی که در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح می‌شوند، تنها از طریق رویکرد کیفی قابل بررسی است و با روش‌های معمول کمی قابل پاسخگویی نیستند. این پرسش‌ها که معمولاً با چرا و چگونه آغاز می‌شوند، پاسخشان در گرو کسب شناخت عمیق نسبت به موضوع مورد مطالعه است.

وی همچنین زمینه‌ها و مؤلفه‌های لازم برای استفاده بیشتر از رویکرد کیفی را در پژوهش‌های کتابداری معرفی کرد.

افسانه تیموری و سعیده اکبری داریان به‌عنوان آخرین سخنران قبل از ظهر، به «بررسی و تحلیل محتوای مقاله‌های ارائه شده در گردهمایی‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی» پرداختند. نتایج این پژوهش حاکی از فقر پژوهش، عدم مشارکت و

اطلاعات در کشور؛ رسیدن به یک پایگاه اطلاعاتی متمرکز حاوی کلیه اطلاعات علمی کشور، مهندسی پژوهش‌ها و جهت‌دهی به فعالیت‌های پژوهشی است که در همین راستا «سامانه مدیریت اطلاعات علم و فناوری» (سمات) ایجاد شده است.

دکتر مهدیان افزود این سامانه برنامه‌ای برای ایجاد و دسترسی و بهره‌برداری از تمام اطلاعات علمی و فناوریانه کشور از یک درگاه واحد است.

مدیر کل دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فناوری وزارت علوم در انتها، برخی از فعالیت‌های صورت گرفته در زمینه برنامه‌ریزی و کنترل تولید علم و فناوری در سطح ملی را چنین برشمرد:

- تشکیل کارگروه پایان‌نامه‌ها و سامانه پایان‌نامه‌های کشور در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران؛
- تشکیل کارگروه مقالات و سامانه مقالات علمی کشور در مرکز منطقه‌ای علوم و فناوری شیراز؛
- تشکیل کارگروه‌های دسترسی آزاد و وب‌سنجی؛
- تدوین برنامه راهبردی نظام ملی اطلاع‌رسانی؛
- راه‌اندازی کمیته‌های استاندارد و سواد اطلاعاتی

اولین مقاله از سوی دکتر رحمت ا... فتاحی با عنوان «خلاقیت در پژوهش: تحلیل عناصر و عوامل نوآوری در پژوهش در چارچوب نظریه‌های خلاقیت» ارائه شد. عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد طی سخنانی، بخش عمده پژوهش‌های انجام گرفته در حوزه کتابداری ایران را دارای موضوعات تکراری، اشباع شده و فاقد نوآوری دانست و عدم خلاقیت را از ویژگی‌های بارز این تحقیقات برشمرد.

رئیس انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران ضمن تعریف

دکتر یزدان منصوریان:
بسیاری از پرسش‌هایی
که در پژوهش‌های
کتابداری و اطلاع‌رسانی
مطرح می‌شوند، تنها
از طریق رویکرد کیفی
قابل بررسی است و با
روش‌های معمول کمی
قابل پاسخگویی نیستند.
این پرسش‌ها که معمولاً
با چرا و چگونه آغاز
می‌شوند، پاسخشان در

گرو کسب شناخت عمیق
نسبت به موضوع مورد
مطالعه است

انتخاب مسئله به عنوان بنیادی‌ترین و دشوارترین مرحله برای گام نهادن در میدان تحقیق، نام برد و تاکید کرد که شناخت مفهوم، ویژگی‌ها و عملکرد مسئله، چگونگی شکل‌گیری و نحوه بیان آن از جمله امور ضروری است که محققین در حوزه‌های مختلف علوم باید با آن آشنایی کامل داشته باشند.

شعله ارسطوپور، دانشجوی دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد، در مورد «واکاوی برخی چالش‌های استدلالی در پژوهش: آنچه دانشجویان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز بایستی بدانند» به ایراد سخن پرداخت.

وی ضمن بررسی عمده چالش‌های استدلالی مطرح در پژوهش‌ها و بیان دلایل احتمالی بروز آنها، به معرفی انواع و سلسله‌مراتب این چالش‌ها پرداخت. وی همچنین در بخشی دیگر از پژوهش خود، میزان توجه متون فارسی‌زبان به چالش‌های استدلالی در پژوهش را مد نظر قرار داد و بر لزوم توجه بیشتر کتاب‌های روش تحقیق بر این چالش‌ها تاکید نمود.

آخرین مقاله همایش از سوی زهرا سعدی با عنوان «کاربرد تفکر استعاری به‌عنوان ابزاری در تحلیل محتوای مقالات تألیفی نشریات کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران» ارائه شد. طبق نتایج این تحقیق که در پی کشف تاثیرپذیری و ارتباط حوزه کتابداری با حوزه‌های دیگر دانش بود؛ اکثر مفاهیم استعاری در حوزه کتابداری به‌صورت ظاهری یا مفهومی با مفهوم «اطلاعات» ترکیب شده‌اند. همچنین رشته کتابداری در درجه اول از حوزه رایانه و در درجه دوم از حوزه علوم تربیتی تاثیر پذیرفته است.

اولین همایش پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی: رویکردها، رویه‌ها و کاربردها؛ با اهدای جوایزی به کلیه سخنرانان همایش، در ساعت ۱۶ به کار خود پایان داد.

همکاری کتابداران در ارائه مقاله، عدم استقبال زنان از ارائه مقاله در گردهمایی‌ها و عدم توجه به موضوع‌هایی نظیر «رکوردهای مدیریتی»، «ساختمان کتابخانه» و «کنترل کتابشناختی» در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی بود.

مراسم در بخش بعد از ظهر با ارائه مقاله‌ای با عنوان «کنش پژوهی در کتابداری و اطلاع‌رسانی: کاوشی مستمر بین نظر و کنش» توسط پروانه مدیرامانی ادامه یافت.

مدیر داخلی کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی مشهد؛ اظهار داشت که بیشتر پیشنهادها و راهکارهای ارائه شده در پژوهش‌های کتابداری، در محیط‌های واقعی و متغیر کتابخانه‌های امروز قابل استفاده نیست و از آنجا که هر نوع کتابخانه ویژگی و پویایی خاص خود را دارد؛ به نظر می‌رسد که می‌توان از روش‌های پژوهشی نظیر «کنش پژوهی» برای تقویت، به‌سازی و اثربخشی امور کتابخانه‌ها بهره جست. یعنی کتابداران به جای اینکه فقط بر یافته‌های پژوهشی دیگران اتکا کنند؛ خودشان وارد صحنه پژوهش بشوند و با مطالعه، تحقیق، بحث و تبادل نظر اطلاعات را گردآوری کنند و ضمن تجزیه و تحلیل، راهکارهایی متناسب با مشکلات فعلی و واقعی خود ارائه کنند.

مقاله بعدی با عنوان «نقد هستی‌شناختی پوزیتیویسم در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی» توسط آناهیتا کرمانی حبیب‌آبادی؛ ارائه شد که به بررسی جایگاه هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی در فرایند پژوهش و نقد هستی‌شناسانه پوزیتیویسم به عنوان فلسفه غالب در تحقیقات کتابداری می‌پرداخت.

در ادامه زویا آبام دانشجوی دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد؛ در مقاله خود با عنوان «بیان مساله در متون علمی و گزارش طرح‌های تحقیقاتی» از